

Glipor i modernismen

En berättelse om hur tvivlet på Lars Noréns avförtrollade värld växte till en visshet.

AV ERIC SCHÜLDT

FÖR ELVA ÅR SEN intervjuade jag Lars Norén till ett program i radions P2. Ämnet var modernismen, och sanningen är att jag på den tiden bara hade en ytlig uppfattning om vad ordet betydde. Jag minns hur jag ståendes med en kaffekopp i handen läste några artiklar på nätet före vårt möte. Wikipedia, kanske Nationalencyklopedin. Det fick räcka.

På plats i den svartklädde dramatikers stora lägenhet på Östermalm i Stockholm insåg jag snabbt hur illa ute jag var. Lars Norén tackar väldigt sällan ja till intervjuer, men när det väl sker tar han dem på fullaste allvar. Den här gången hade han förberett sig minutiöst. Inget fick bli fel, förklarade han, modernismen var ett allt för viktigt ämne.

Vad göra? Jag kände hur jag började svettas när Norén inledde med ett avancerat resonemang om

kopplingen mellan den argentinska världspianisten Martha Argerichs tolkningar av Johann Sebastian Bachs klavermusik och den öppenhet som författaren upplever i mötet med det tomma, vita pappret som snart ska fyllas med ord.

Jag fick improvisera. Kanske försöka hålla kvar samtalet vid ämnet musik. Samtidigt kanske fråga något om att skriva, för att inte helt hoppa över det där med det vita pappret som verkade höra samman med huvudämnet modernismen.

På vilket sätt, mumlade jag medan tankarna fortfarande virvlade genom huvudet. På vilket sätt uppfattar du ditt eget skrivande som musik?

Lars Norén tittade snabbt på mig, först misstänksamt, sen plötsligt uppfylld av tanken på svaret. Kanske var det bara tur, kanske hade jag på något märkligt sätt läst av hans intentioner, men det han nu kom

att säga är än idag något av det mest skakande jag har hört någon säga till mig i ett intervjusammanhang.

Jo, började han, mitt språk är musik, det är samma bevarande av tystnad och pauser. Det är samma stränghet och struktur. Jag skriver partitur. Rytmen finns i handen och jag hör atmosfären kring vissa ord.

Men det var inte vad Lars Norén sa om skrivande och musik som kom att beröra mig så djupt. Det var det som kom efteråt. För det där vita pappret som han inledningsvis hade berättat om, det var inte bara en symbol för författarens frihet, utan även en bild av den moderna världen, den sekulära världen, den avförtrollade världen, den tomma världen, den värld som endast människan själv kan fylla med mening.

Jag menar att vi lever i en meningslöshet, fortsatte Lars Norén med en alltmer allvarlig röst. Vårt liv är meningslöst förutom de elementära njutningarna äta, älska, få barn. Jag brukar tänka på en dansare som gör en oerhört vacker gest, i samma ögonblick som han gör gesten så är den borta. Så är också våra liv. För mig är det så. Vi är redan döda. Det är bara en tidsfråga innan det blir ett faktum. Döden växer redan i oss, den har redan börjat sudda ut våra existenser, minut för minut.

DET ÄR IDAG ÖVER tio år sedan jag en kall vårdag 2007 träffade Lars Norén i hans stora våning. Samtidigt har det inte gått en dag, i alla fall inte en vecka, utan att jag tänkt på hans ord. Kanske för att han så exakt lyckades formulera vad som är vår tids stora sorg. Vi är redan döda.

För mig är de fyra orden en sammanfattning av den moderna världens tragik. Kanske även en sammanfattning av min egen tragik och mina egna djupa kval. Jag är redan död. Det är bara en tidsfråga innan det är ett faktum. Döden växer redan i mig,

den har börjat sudda ut mina konturerar, minut för minut.

Länge brottades jag ändå med Lars Noréns ord framför allt på ett filosofiskt plan. Klimathot, miljöproblem, rovdrift och kommersialism förvånade mig inte. Om vi redan är döda, vad finns då att rädda? Kvar finns kanske bara den egna njutningen. Och när den dör, när begären stillnar, då är livet över.

Men för ungefär ett år hände något som gav de fyra orden en ännu större aktualitet. De blev personliga. De förlorade sin filosofiska och idéhistoriska nivå och blev intimt förknippade med mitt liv.

För en utomstående kan ord som utbrändhet användas, kanske även depression. I mitt inre ekade Lars Noréns profetia. Du är redan död.

Det började för ett år sedan och den smärtsamma process som då inleddes är långt ifrån över. Visst finns det bättre dagar då vägen ut ur mörkret för en kort stund blir synlig. Men ofta är det ändå natt. Kanske är jag Lasarus, instängd i klippan. Inifrån mörkret, bakom stenen, skriver jag den här texten.

Men Lars Norén talade aldrig om mig, han talade om världen. Han försökte inte säga något om depression eller djupa själsliga tvivel. I hans värld var nog orden han sa till mig en positiv kraft. En vilja att resa sig ur ruinerna av den moderna världens meningslöshet, och med det vita pappret som bas erövra sin egen personliga frihet, gärna med konstens hjälp.

Det jag aldrig fick tillfälle att fråga honom var hur det kunde bli så här. Har världen alltid varit tom? Eller har den blivit berövad något?

En sak är i alla fall säker. Den tomhet jag under det senaste året känt inombords, den har jag också sett i världen omkring mig. Till slut uppfyllde den hela mitt inre. Den är den tunga sten som stängde in mig i klippan.

Det är en tomhet som säger att du endast är materia. Du är egentligen ingenting. Du finns egentligen inte, du kanske tror att du finns, med det är fel. Om du tror att du har en själ så har du lurat dig själv. Du kan finna mening, men bara en personlig och tillfällig mening. Världen ger dig visserligen möjligheter, du kan njuta, du kan få skratta, du kan få vara lycklig, men bara ett tag, för du är egentligen död, och döden äter redan på dina konturer.

NÄR JAG VAR SOM MEST ledsen i somras la jag mig på rygg ute på gräsmattan. Då kunde jag se molnformationerna upplösas och smälta samman över himlen i det ständigt pågående skeendet som man annars aldrig hinner se. Och molnen sa att mörkret inte skulle vara för evigt. De sa att jag kunde vandra till tjärnen nedåt älven och där vid vattnet sätta mig ned på marken vid den fallna jättebjörken som ligger på strandkanten.

Efter ett tag på just den platsen kanske himmel och vatten kan bli till samma element. Och jag blir till vatten och himmel. Men framför allt vatten, det allra lugnaste vatten, det bortglömda vattnet, det mörka vattnet, det djupa vatten som också är sommarens vatten och därför även stillhetens vatten. Tänk att få sjunka ned i det vattnet för att till slut bli en annan.

Om jag skriver den här texten inifrån den mörka cellen i klippan, från tvivlets och melankolins svarta rum som är förseglat med en stor sten, då är tanken på vattnet och himlen ändå en liten springa mellan stenen och berget där ett svagt ljus kan tränga in.

Kanske finns det fler springor. Men den första klippan, den första vägen ut, det är naturen.

”Men så förändrades allt. Som en vind som plötsligt börjar blåsa från ett oväntat håll.”

Under många år såg jag den över huvud taget inte. Jag är uppvuxen i en stad och det var knappt att jag märkte av årstidsväxlingarna, än mindre trädens blomning, inte ens parkernas överdådiga rabatter. Jag såg dem inte. Kanske för att jag var så upptagen av annat. Att komma någonstans, att uppnå något, att förstå saker. Det var en längtan efter expansion, men också efter att få ett visst inflytande, att synas, att lyckas helt enkelt.

Men så förändrades allt. Som en vind som plötsligt börjar blåsa från ett oväntat håll. Lite som sjöbrisen när den uppstår varma dagar till synes ur intet någon timme efter lunch.

Istället för en längtan efter expansion började jag drömma om att försvinna. Fast inte på det självutplånande sättet. Det var snarare en längtan efter enhet, att uppgå i ögonblicket, att överlåta sig för att på så sätt finna en ny sorts frihet, den frihet som inte handlar om att agera, utan om att stillna.

Det var då jag fann naturen. Och visst var det verkligen en glipa mellan stenen och berget, en väg ut ur det mörka tillstånd där allting verkar meningslöst. Jag låg på rygg, såg molnen förändras och i tanken

seglade jag ut genom glipan. Där utanför, i segelbåten på den öppna fjärden, där fanns ingen natt.

Några veckor senare var jag där, på riktigt, i segelbåten på väg mot den lilla ögruppen Lygna allra längst ute i Stockholms skärgård. Och vattnet blev till en öken, samma ödslighet med den karga kobben som oas och natthamn. En morgon på klippan ovanför platsen där vi hade lagt till kvällen innan satt jag och tittade ut över vattnet. Så öppet och ljust, men framför allt fanns där en stor klarhet.

För på samma sätt som jag drömt om expansion har jag också längtat efter mysterium. Att bli invigd i något oförklarligt och hemligt. Att en dag få grepp om musiken, poesin eller religionens allra mest fördolda kunskap och på så sätt lämna en ordinär tillvaro bakom mig.

Men så plötsligt fanns naturen där. Och allt som blev intressant var klarhet.

Kanske skulle man kunna tala om en klarhetens eufori. Att plötsligt känna att man tillfälligt bottnar i det som är, det som alltid har varit, det som alltid kommer att vara. Som berghällen som precis blivit varm i solen. Eller sjöfågeln i viken längre bort.

VAR FINNS STÖRRE mysterium än i klarhet? Orden kommer från den franske filosofen och poeten Paul Valéry. Den första glipan mellan stenen och klippan, den som handlar om naturen, skulle kunna sammanfattas på så sätt. Men orden leder också vidare till poesin.

Juninatten finns, skriver den danska poeten Inger Christensen i diktsamlingen *Alfabet*. Det är poesi fylld av just klarhet. Diktaren ser på världen, på naturen, och yttrar de ord som sammanfattar hela mysteriet. Detta finns. Allting finns. Juninatten finns.

Om naturen är den första glipan är det här den andra.

Juninatten finns.

Jag läser orden i grottan, i mörkret, i djupaste tvivel både på mig själv och den värld som varit min i snart fyrtio år. Men två ord räcker. Juninatten finns, och jag är där nu, i ett annat mörker, det som är ljummet, klart, förlåtande och inte längre har något med döden att göra.

Det som varit hennes liv har nu blivit mitt. Inger Christensens bleka orörliga fläderblommor är nu mina. Det som var hennes juninatt är nu min.

Och det hon i juninatten skriver om ljus och mörker, det ersätter mina egna halvfärdiga tankar, för det här är poesi som tänker på barnets fullvuxna sätt.

Mörkret är vitt, säger barnet i Inger Christensens dikt. Paradismörkret är vitt. Men inte vitt som en

BILD: MATTIAS KÄLL

”Om naturen
är den första
glipan är det
här den andra.”

kista, inte heller som det vita i fruktträdets blommor, utan ett mörkare vitt.

Ja, juninattens finns, och nu är vi där. Och poetens ord blir till musik, orden börjar sjunga. Eller rättare sagt, de har alltid sjungit, Inger Christensen har bara gjort det möjligt för oss att höra det. Det är en sång som stiger ur diktsamlingen *Alfabet*, en sång om en juninatt där jakobsstegar finns. Och orden blir till kropp. Hjärtat har plötsligt hasselbuskens rötter. Härdade, tåliga rötter som tar sin näring från den okända världen långt nere i jorden.

Allting finns. Men för att vi ska kunna se det, behöver vi ge det som finns ett namn.

En gång i tidens begynnelse gick uppdraget till den första människan. Idag förvaltas samma uppdrag kanske allra tydligast av poeten.

Det är därför som Inger Christensen uppmuntrar oss att helga bokstaven N. N som är namn, som är nyckeln till hennes poesi. För namnen skapar verkligheten. Säg att juninatten finns och den börjar finnas, även om du är instängd i ett kallt mörker. Namnen binder oss också vid tingen, namnen är intimt förbundna med skapelsen. Det är därför hon i

diktsamlingen *Alfabet* skriver att nejlikan finns, att nattugglan finns, att nymånen finns, att nattljus och najader finns.

Och när Inger Christensen skriver att allt det här finns, börjar plötsligt något ytterligare att finnas. Det är en glädje över allting som finns. Det är till och med en glädje över att jag finns, en glädje som jag under det senaste året haft så svårt att nå fram till. Men juninatten finns och jag finns. Juninatten finns i mig, precis som den varma berghällen vid det yttersta kustbandet finns, och finns i mig.

Och om allt det här finns, har Lars Norén fel. Jag är inte död, jag är ett kärll för allt som lever.

DEN FÖRSTA GLIPAN: naturen. Den andra: poesin. Den tredje: drömmen.

KANSKE BÖRjade ALLT med att jag kände mig ensam. Jag levde i en värld där ingen sa att juninatten fanns. Till slut trodde inte heller jag det.

Så såg vägen som ledde mig in i klippan ut. Så såg världen ut som förslöt hålligheten med en stor sten.

Men så mötte jag skådespelaren Stina Ekblad. Det var i mitten av augusti förra året. Jag skulle vara producent för hennes sommarprogram i P1. Vi hade aldrig tidigare träffats och har inte heller setts sen dess. Men dagarna med hennes manus, och dagen tillsammans i radiostudion, gav mig hopp. Kanske var jag inte så ensam som jag trott. För plötsligt mötte jag någon som ville prata om juninatten, som visste att den fanns, och hade förmågan att leda mig dit.

Allt det här sammanfattade Stina Ekblad i en kort passage i sitt radioprogram. Det handlade om ett pia-

nostycke av Robert Schumann som heter *Der Dichter spricht* ur samlingen Kinderszenen. Poeten talar, men vad säger han? Det vet vi egentligen inte, för musiken är utan ord och det finns ingen förklaring till titeln. Men Stina Ekblad hade funnit svaret i det ordlösa och berättade nu vad diktaren ville förklara. Med hennes ord: Han säger att en annan värld finns, att livet är en allvarlig dröm, att skönheten är till för alla som vill ta emot.

De orden har jag burit med mig i ett år nu, som en bön och som en profetia. Och Stina Ekblads förkunnelse blev den tredje glipan mellan stenen och klippan. Glipan som handlade om att drömma, om att se klart, men inte i vaket tillstånd.

Jag drömmer, alltså finns jag till.

Och för att bli kvitt mörkret har jag försökt drömma mig ut.

Jag drömmer då om en stig som löper nedför en sluttning. Jag går genom den höga tallskogen ned i en dal. Det är sen eftermiddag och sommarhettan är på väg att avta. Det finns en rastplats när stigen når dalens botten. Där sitter någon och väntar på mig. På avstånd ser jag hur han med fingret ritar i den lösa torra jorden. Han vet allt. Han vet varför min glädje gick förlorad. Och han vet vad ömhet är, den ömhet som den vackraste musiken är gjord av, den ömhet jag kände som barn men som jag inte längre kan hitta tillbaka till.

Jag drömmer, det här borde inte vara på riktigt. Men om en annan värld ändå finns, och om livet är en allvarlig dröm, om poesin är bön och profetia, då kanske vissa drömmar kan vara fullständigt sanna.

Därför tillåter jag mig att drömma om en annan värld. En värld som inte bara finns inom mig, utan som en gång fanns överallt.

Varför försvann den världen? Varför ersattes den

”En gång vandrade
en ensam man på en
stig då han plötsligt
hörde en oväntad
röst: Abraham! Och
han svarade: *Hineni.*”

av den värld som Lars Norén så kraftfullt sammanfattade – ett liv utan djupare mening, där vi egentligen redan är döda?

När mina egna tvivel är som starkast tänker jag som Lars Norén tänkte. Det finns ingen mening. Jag är redan död. Jag är bortglömd. Jag är ingenting. Jag är bara ett sandkorn på ett sandkorn i utkanten av ett mörkt universum. Ett universum som bara är ett sandkorn bland ett oändligt antal sandkorn, vilket är vad den moderna kosmologin lär oss. För vårt eget universum är endast ett slumpmässigt hopsytt universum i en oändlig mängd av universum. Allt är periferi, inget centrum finns. Det finns inte heller någon högre sanning, ingen egentlig skönhet, inga djupare drömmar, utan enbart tidsfördriv i väntan på döden, en död som redan växer i oss, minut för minut.

Men en gång var det annorlunda. En gång vandrade en ensam man på en stig då han plötsligt hörde en oväntad röst: Abraham! Och han svarade: *Hineni.*

Här är jag. Jag är redo. Och universums mitt var då där.

Långt senare. En natt, ett barn som föds i ett stall. Och universums mitt var där.

Lite mer än trettio år senare. Två trästockar restes mot himlen. Allt var redo för avrättningen. Och Gud dog, Gud tystnade. Och universums mitt var där.

Tre dagar senare. En sten rullas bort. Först trodde man att graven var tom, men den var bara öppen. In i graven lyste nu morgonljuset, och stenväggarna inne i den kalla hålan hade blivit varma av gryningens strålar. Graven fylldes med vällukt och graven var en sfär, graven var det nya jordklotet och universums mitt var där.

JAG SKRIVER FRÅN MÖRKRET, från en annan klipphåla. Jag skriver från djupet av mina egna tvivel. Kring stenen som blockerar ingången till grottan finns några glipor, därför från skiner ett blekt dagsljus. Men stenen mellan den här världen och den andra kan jag inte på egen hand rubba.

När jag var som mest ledsen i somras låg jag på rygg och såg molninformationerna lösas upp och formas igen ovanför mitt huvud. Det var samma dag då jag på kvällen la mig i min säng med Wilfrid Stinissens bok *Natten är mitt ljus* i händerna. Den handlar om Johannes av Korset och hans vandring genom själens dunkla natt. Det är en natt som kan verka djup och utan slut, men Johannes är inte rädd. Istället säger han: Gå vilse i natten! Bli ett med natten. Låt all sorg försvinna in i natten. Och så blir natten ditt ljus.

Var inte rädd och våga gå vilse. Men hur? Inte på egen hand.

Det som behövs är en fjärde glipa mellan stenen

och klippan. För det finns alltid en fjärde väg. Kanske är talet fyra det allra heligaste talet, det som nattvandrar till slut får syn på.

Den fjärde glipan, den fjärde möjligheten, den fjärde och sista vägen, det är en sång.

Till sist är natten lugn och jag är alldeles stilla. Jag är som det allra lugnaste vattnet, det mörka, djupa vattnet som också är sommarens vatten. Kanske är det bara i det här tillståndet som det går att upptäcka att det finns någon som sjunger för mig, någon som vakar vid min sida. Hon har alltid varit där, även i natten. Hon sjunger, men inte med sin egen röst, utan med en annans. Rösten tillhör honom som väntade på mig i skogen.

Det som då händer är att jag blir ett med natten, ett med mig själv, ett med ljusets låga, precis som poeten Gunnar Ekelöf skriver i sin dikt *Eufori*.

Ett med natten, ett med ljuset, ett med mig själv, ett med naturen. Med Ekelöfs ord: Ett med aspen som darrar och viskar, ett med blommornas flockar som lutar sig ut ur dunklet och lyssnar.

Visst är det ett under. Outgrundligt och stilla. Ändå så enkelt. Det är en viskning som sätter stenen i rullning. En viskning som övervinner döden.

Den fjärde vägen och allt är nåd.

Lasarus, kom ut.

ERIC SCHÜLDT är kulturjournalist, programledare och författare. Han driver bl a podcasten "60 minuter" för *Expressen kultur* och presenterar "Text och musik med Eric Schöldt" i radions P2. År 2015 tilldelades han *Dagens Nyheter*s kritikerpris Lagercrantz och 2017 var han programledare för *Idévärlden* i Sveriges Television. Han medverkar även i år i *Pilgrims Höstmöte* i Bjärka-Säby.